

УДК 929+054.52(=161.2)"194/195"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2019.143.10>

Ю. Шемета, канд. іст. наук, доц.

ORCID: 0000-0003-0698-8374

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

УКРАЇНСЬКА РЕЕМІГРАЦІЯ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТНИХ ВИДАНЬ УРСР 1950–1960-х РОКІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ БІОГРАФІСТИКИ

Своєрідним явищем повоєнного життя в УРСР стало повернення українських емігрантів. Частина сподівалася на покращення економічного становища: забезпечення стабільним заробітком і житлом. Інша частина виявляла виразні прорадянські настрої. На підставі аналізу публікацій газетних видань УРСР 1950–1960-х рр. як часу найінтенсивнішого руху повернення з погляду біографічної складової проаналізовано походження, вік, майнове соціальне становище, політичні вподобання та активність реемігрантів. З'ясовано, що найбільша кількість мешканців українських земель виїздила із західної їхньої частини у період до Другої світової війни. Українці вирушали до Європи та Америки: Франції, США, Канади, проте найбільша їхня кількість опинилась у країнах Латинської Америки, зокрема в Аргентині. Це були переважно сімейні люди, які виїздили родиною з метою придбати землю і господарювати на ній. Проте успіхи у сільському господарстві Аргентини, Уругваю, Парагваю та Бразилії у тих, хто повернувся, були незначними через важкі умови праці в незвичному кліматі. Багато хто змушений був покинути землю і працювати в містах на різних роботах. Можна стверджувати, що серед реемігрантів переважали сільськогосподарські робітники та працівники промисловості й сфери обслуговування. Багато хто брав участь у страйках, профспілковому русі, культурних організаціях, що мали контакти із СРСР.

Визначено, що вони були здебільшого сімейними людьми, мали по кілька дітей, проживали разом і в країнах, з яких поверталися, і в Україні. Одиначами були ті, хто виїздив із Канади та США. Порівняно незначна їхня кількість, здебільшого люди літнього віку, намагалися оселитися там, звідки були родом. Більшість виявляла мобільність і здатність до розриву зі звичним способом життя і переїздила до різних регіонів УРСР та СРСР, надаючи перевагу життю у містах.

Необхідно враховувати специфічність радянської преси, яка не повідомляла про негативи процесу рееміграції й усі його особливості, її заідеологізованість. Проте з неї ми можемо скласти портрет реемігранта: переважна більшість мала прорадянську позицію, була працелюбною частиною соціуму, надавала перевагу робітничим професіям і прагнула отримати освіту.

Ключові слова: українська еміграція, реемігранти, біографістика, колективний портрет, газетні видання УРСР.

Постановка проблеми. Питання еміграції наразі доволі гостро стоїть перед українським суспільством. На нашу думку, попри актуальність саме для сьогодення підстави й обставини еміграції, важливим було би залучити досвід минулого, у тому числі рееміграції. Було би не зайвим розглянути процес повернення українців на батьківщину з погляду розгляду їхніх біографій на матеріалі радянської преси (з урахуванням певної заангажованості авторів та особливостей викладу інформації). У дослідженні використано матеріали газетних загальноукраїнських та регіональних видань стосовно уродженців українських теренів, що висвітлювали процеси їхньої рееміграції впродовж кінця 1940–1950-х рр. як періоду її високої інтенсивності й показовості; виокремлено біографічні нариси та згадки різного обсягу та інформативності про близько 350 осіб і членів їхніх родин (можливі окремі статистичні похибки підрахунків).

Аналіз історіографії. Проблематика еміграції та репатріації українців викликала інтерес дослідників, натомість значно менше приділялося уваги питанням рееміграції. Рееміграції з Франції та Аргентини присвячені роботи С. Ткачова [75] та С. Шабельцева [76], у них викладено термінологію, хвилі еміграції, причини порівняно слабого дослідження процесу тощо. Але розгляду особистісного моменту повернення українців на рідну землю практично не здійснювалося [74]; не до кінця з'ясованою є їхня доля на батьківщині.

Мета статті. Метою дослідження є виокремлення та аналіз інформації, наявної у періодиці, що стосується обставин повернення українців, їхнього економічного та політичного досвіду, а також намагання пристосуватися до новітніх умов.

Основний виклад матеріалу. Повернення радянських громадян було обумовлене низкою причин. Мали значення створення 1944 р. при Раднаркомі СРСР Управління уповноваженого у справах репатріації, агітаційна робота [73] радянської влади, внутрішні обставини країн, у яких проживали українці. Головним спонукальним мотивом еміграції свого часу став зарібок коштів і допомога рідним. Згідно з інформацією,

яку містила радянська преса, більшість одиноких українців виїздила з метою заробити і повернутися додому. Сімейні вирушали на заробітки, купували землю ще на батьківщині або в країнах Південної Америки, плануючи облаштуватися там назавжди або на тривалий час. Виїздили самотужки чи за допомогою агентів. Спродували землю і наявне майно, як Василь Тихоход (Буковина) [23, с. 3], брали позику в банку, як Степан Дідик (Закарпаття) [51, с. 3], у корчмаря чи інших осіб, як П. Добр і Юрій Іванович Дубанич (Закарпаття) [64, с. 2; 33, с. 4.], сплачували вартість переїзду до Канади, Бразилії, Уругваю. Бували випадки, коли могли відправити за кордон когось одного за рахунок статків інших: мати Григорія Івановича Фурдаса з Галичини продала хату і корову [15, с. 4], Іларій Миколайович Олексюк з Буковини – землю і корову [58, с. 4].

Згрупувавши наявні відомості, які не є вичерпними і можуть бути відкориговані або доповнені, можна виділити такі основні параметри розгляду біографій репатріантів:

1) Мотиви виїзду: *економічні* (переважна більшість), *політичні* (11 випадків: Веніамін Григорович Селецький, І. Хижняк [67, с. 4], Дмитро Апостолов (гіпотетично імперська, постімперська Росія), Йосип Крутий (УНР) [34, с. 4], Еммануїл Петрович Орлик-Пітенко, УСРР [49, с. 3], Ф. А. Щетинська (Румунія; зазначала, що втікала від бояро-румунських окупантів [47, с. 3]), Іван Михайлович Бисага, який за невказаних обставин опинився у ФРН у 1952 р., оскільки не підпадав під амністію як член дивізії СС "Галичина" [9, с. 4], Богдан Грейнюк (ЗУНР) [18, с. 2-3], Олександр Гнатович Гончаров виїхав попри власне бажання як слуга білогвардійського офіцера [57, с. 4]; *релігійні або етнічні* (10 випадків: Людмила Юліївна Гехлер виїхала з СРСР у 1942 р. до Німеччини як фольксдойче добровільно [16, с. 2]; Поліна Тепер [60, с. 4], Лілія Радзивіловська [52, с. 4], Фішель Бендер – до Ізраїлю (останнього до виїзду привела активність у діяльності місцевої релігійної громади [8, с. 3]); члени родин іспанців-репатріантів, які народились у СРСР – дружина і діти Віктора Фернандеса, діти Хосе-Рамона Фернан-

деса [39, с. 3], дочка Кармен Ости [50, с. 4]); *змішані* (2 випадки: Михайло Іванович Маруняк [38, с. 3], Львівщина; Мина Мельничук, Волинь). М. Маруняк, злидар і безробітний, опинився в еміграції через випадкову участь у робітничій демонстрації у Львові та втечу з ув'язнення. У Стамбулі на відповідь про те, куди його повернути, сказав, що не має батьківщини. М. Мельничук, отримавши фах коваля, не зміг влаштуватися на роботу в Ковелі, оскільки не був католиком [53, с. 3].

2) Країна виїзду, прибуття і повернення. Найбільше виїздили до інших країн з українських етнічних територій "панської Польщі", як Трохим Аполінарович Білоус [10, с. 3], Корній Юхимович Савчук, Анатолій Васильович Мельничук, Сергій Маркович Лебідь з родиною, Яків Архипович і Тетяна Григорівна Осинські, Іван і Яків Губчики з батьками [21, с. 3]; Чехословаччини – Петро Михайлович Добрай, Макар Жук, П. Добр [64, с. 2], родини Павла Юрійовича Распопи [65, с. 2] і Михайла Михайловича Старости [63, с. 2]; рідко – УНР чи ЗУНР – Й. Крутії і Б. М. Грейнюк; Румунії – В. Тихоход із дружиною, Афанасій Ксенофонович Яковенко [19, с. 3], І. М. Олексюк; території колишньої Російської імперії (Поділля – Меланія Автономівна Біла, Крим – А. Сосновий, південь України – І. Хижняк); невідомо, з УНР чи постімперської Росії виїхала родина Таїсії Жаспар (Франція) [29, с. 3]; СРСР (Л. Радзівіловська, І. Аптекарь [6, с. 4], Пейсах Ойзерович Гонорадський) та ін.

Країна прибуття не завжди збігалася із країною, звідки емігранти поверталися. Найбільшою прив'язкою до місця відзначалися емігранти до Канади і європейських країн. Наприклад, П. Добр, попри те, що об'їхав усі США, повернувся до України саме з Канади, до якої виїхав 1929 р.

Натомість ті, хто вирушав до Південної Америки, могли декілька разів змінювати країну проживання. Т. А. Білоус побував у Канаді, Бразилії, зрештою опинився в Уругваї. Парагвай найчастіше змінювали на Аргентину (сім'я Євстафія Григоровича Бордака [39, с. 3], Михайла Копачинського, Микола Іванович Романюк [46, с. 3]).

У загальному підсумку маємо такі відомості по реемігрантах: Аргентина – 89 випадків повернення; Канада – 19; Уругвай – 10; Франція, Бельгія, Бразилія, США – 7; Парагвай, Ізраїль – 6; Іспанія – 4; ФРН, Німеччина (не зазначено, яка саме), Чехословаччина, Польща, Бразилія-Італія, Італія – 1, не сказано, звідки повернулись – 11; близько 35 випадків – були в Бразилії, Парагваї, Уругваї та Аргентині, повернулись з Аргентини.

3) Соціальне походження емігрантів і соціальний статус у країнах проживання. Переважна більшість тих, хто виїхав у пошуках кращої долі, мали селянське походження, рідше належали до ремісничих і робітничих родин.

Серед заможніших емігрантів були переважно ті, хто мав політичні мотиви для виїзду. В. Г. Селецький був поручиком російської армії, в еміграції опинився, втікаючи з врангелівськими військами [44, с. 3]. Д. Апостолов 1913 р. закінчив Ростовське морехідне училище [45, с. 3]. Ф. А. Щетинська мала змогу закінчити в Парижі медичний факультет університету. Т. Жаспар була дружиною службовця французької концесії Шанхаю. Е. П. Орлик-Пітенко закінчив Тифліське піхотне училище і до еміграції у 1922 р. став підпоручиком. Іноді на соціальному статусі емігрантів не наголошувалося з огляду на те, що частина їх досягла у капіталістичному світі успіхів.

У публікаціях часто вказувалося на те, що емігрантам жилося вкрай тяжко через погані умови життя і праці. А надто – постійну загрозу залишитись без ро-

боти і невпевненість у завтрашньому дні. Софія, дружина Т. А. Білоуса, згадувала про халупи-ранчі, у яких жили уругвайці – стовпчики, обтягнуті мішковиною або бляхою, обліплені болотом. Натомість радянська влада ("спасибі Сталіну") дала їм квартиру і роботу. Про подібні умови проживання згадують П. Добр, який мешкав у Канаді в халабуді з дошок, С. Дідик там само – у бараці на 200 чоловік, Григорій Брунець, якому в Аргентині доводилося жити в бараці без підлоги та ліжка, харчувався хлібом з мате на сніданок і юшкою з черв'ячого м'яса на обід.

Важкими були кризові 1930-ті, згодом у частини українців життя почало налагоджуватися. Так, родина М. А. та Івана Васильовича Білих із Канади могла дозволити собі будинок і університетську освіту для сина [28, с. 4], родина Іщиків мала майстерню в Аргентині [66, с. 3].

В. Тихоход з родиною корчував ліс у Бразилії, Олексій Харитонович Андрійчук, Петро Андрійович Банадик [20, с. 3], Л. Демчук, О. Грин [72, с. 3] серед спеки і хмар комарів – у Парагваї, Харитон Матвійович Котовський – в Аргентині [56, с. 3]. Вирощували кукурудзу, пшеницю, бавовник, тютюн. Імовірно, ці випадки були пов'язані з тими, хто працював на власній землі, яку потім продав. Федір Бортнічук у провінції Чако в Аргентині мав половину тютюнової ферми, але продав через борги [53, с. 3]. Власну ферму в Канаді мав чоловік Марії Іванівни Турковської, але розорився [7, с. 3].

Більшість тих, хто опинився у Південній Америці на викорчовуванні лісу, рано чи пізно намагалися влаштуватися робітниками на фермах або в містах. Іноді при цьому змінювали країну.

У сільському господарстві Канади, США і країн Південної Америки працювало 24 сім'ї чи окремі особи: П. Добр – на фермі, згодом – заводі автомобільних шин, С. Дідик – на фермі та будівництві дороги [51, с. 3], Микола Семенович Андрейків – на фермі й лісорозробках [27, с. 3], Іван Андрусик [55, с. 3], П. М. Добрай – на фермі чорноробом [25, с. 2] (усі в Канаді); І. М. Олексюк – на фермі та залізниці, Максим Юрійович Соляник – на фермі та чорноробом (обоє – у США); Яків Олексійович Дмитрук – на тютюнових плантаціях, згодом залізниці [11, с. 2], Федір Дем'янович – на фермі, Іван Ягусечко – на фермі, згодом у філії "Дженерал Моторс" робітником [53, с. 3] (усі в Аргентині). Степан Кирилович Бішук в Аргентині корчував ліс, ловив рибу, був моряком, працював на фермі, зрештою став муляром [9, с. 3].

Виключно робітниками були 12 згаданих у статтях за фахом осіб: батько О. Ярошука, який працював на будівництві в Аргентині [47, с. 3], Василь Мальчевський – у шахті в Канаді [40, с. 4], В. Софіячук – у Тьонвілі (Франція), Є. Іванов – у Бельгії [55, с. 3], І. Хижняк – слюсарем вищого розряду у Франції, М. Суровцев – на абразивному заводі з 1937 р., Іван Артемович Микитчук – слюсарем в Аргентині [72, с. 3], Ксенія Шишацька 20 років – на текстильній фабриці (Аргентина) [71, с. 4], Василь Ривак – робітником нью-йоркської механізованої пекарні [53, с. 2-3], М. Тарновська – швейної фабрики там само [59, с. 2], Дмитро Васильович Дан – шахтарем у Бельгії [69, с. 3], Яків Губчик – у меблевій майстерні.

Практично всі вони так чи інакше стали кваліфікованими робітниками (Д. В. Дану дозволили виїхати як кваліфікованому працівнику лише тоді, коли він втратив здоров'я), як і багато хто з тих, хто починав на фермах. А наявність землевласників може вказувати на не такий уже низький соціальний статус українських емігрантів.

Необхідно також урахувати політичні симпатії тих, хто виїздив до СРСР: серед них не мало бути "капіталі-

стів", або преса не надто хотіла приділяти цьому увагу. Уже зазначалася згадка про сім'ю Якіма Ісаковича Іщика, яка мала власну майстерню з ремонту електроприладів. Ф. А. Щетинська була, як зазначала сама, забезпечена матеріально, лікарем і митцем. Т. Жаспар отримала фах художника за кордоном. Лікарем-терапевтом у Ворошиловграді після повернення з Бельгії у 1956 р. працював І. К. Шляхта [48, с. 2].

4) Освітній рівень. Очевидно, у трьох осіб була вища освіта – медична у Ф. А. Щетинської (як і в її чоловіка; Франція, отримали за кордоном), Л. Радзівіловської (СРСР) та І. К. Шляхти (Бельгія). Імовірно, вищу медичну освіту мав О. Ярошук (Аргентина), оскільки вступив на 5-й курс Чернівецького медінституту й отримав право працювати в обласній лікарні. Єва, дочка Ю. І. Олексівича, в Аргентині вчилася на бухгалтера. Е. П. Орлик-Пітенко у Болгарії самотужки підготувався і склав іспит за програмою гімназії. В. Білий закінчив університет у Канаді, щоправда, працював там робітником.

Навчання у школі за кордоном було платне, цим пояснювали відсутність освіти або отримання домашньої (син Х. М. Котовського Анатолій вчився читати й писати у старшого брата). Аргументом також було те, що школи знаходились далеко від місця проживання. Більшість усе-таки були грамотними. Дехто з дітей вступав до радянських шкіл у різні класи відповідно до рівня підготовки. При цьому варто пам'ятати про платність вищих класів середньої школи до травня 1956 у СРСР і про такі самі проблеми з відстанями.

Діти К. Ю. і Євгенії Хомівни Савчуків – Соня, Ліда і Андрій пішли у 7-й, 5-й і 2-й класи школи (Аргентина); син Максима Миколайовича Яворського Анатолій, який повернувся 1952, у 1956 закінчив середню школу (Уругвай); Ірина, дружина Павла Василюка, свого часу закінчила 3 класи школи (Аргентина), її брат Петро Конюх у 1957 відвідував 5-й клас вечірньої [24, с. 3]; син М. І. Маруняка Ришард – 5-й клас (Польща); дочки Михайла Павловича Денегі Маруся – 10-й, Ганя – 5-й (Аргентина) [14, с. 2]; онук Юхима Олексівича Петро в Аргентині відвідував 2-й клас, тут – 1-й, але виключно через мовні проблеми, а дочка Єва ходила до вечірньої школи, уже маючи набутий фах бухгалтера; старший син Ф. А. Щетинської навчався на третьому курсі французького відділу романо-германської філології в університеті Чернівців. Діти Д. В. і Ганни Данів отримали у Бельгії початкову церковну освіту. Загалом маємо 34 випадки набування освіти за кордоном, про які було окремо згадано.

Переважає більшість дітей реемігрантів отримували середню (у тому числі у вечірніх школах), середню спеціальну та вищу освіту в СРСР. Зокрема, В. Білий навчався у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, Степан та Юліан Журавецькі – відповідно у Єнакієвському металургійному й вечірньому гірничому технікумах. Дружина І. К. Шляхти стала студенткою Ворошиловградського педінституту. Дочка Д. Апостолова Марія отримувала освіту в інституті іноземних мов у Москві (не зазначено, у якому саме).

5) Політична активність і погляди. Політична активність іммігрантів у країнах їхнього проживання часто ставала причиною їхнього повернення.

Її можна аналізувати за такими основними проявами: соціально-економічним (участь у робітничих рухах і страйках), політичним (участь у виборах, політичних партіях та організаціях) і політично-культурницьким (участь у діяльності різноманітних товариств, збирання коштів тощо). Окремі іммігранти виявляли активність у всіх.

Погляди всіх реемігрантів були прорадянськими. Принаймні інформації про інші преса УРСР не містить. Імовірно, що потреби агітації та пропаганди вимагали описувати українців, які поверталися, виключно симпатиками СРСР. Можна припустити, що частина реемігрантів керувалась мотивами повернення до рідних. Це особливо стосується тих, хто виїздив, залишивши дружину і дітей. Або таким: І. А. Микитчук зазначав, що не боявся безробіття, як переважна більшість інших, але тужив за батьківщиною.

Лише одна реемігрантка заявляла про аполітичність, причому в контексті того, що не брала участі у виборах в Аргентині, натомість у радянських, звісно, буде (К. Шишацька).

На жаль, переважна більшість реемігрантів, якщо вірити публікаціям, вважала себе не так українськими людьми, як радянськими. Частина з них захоплювалася російською літературою, брала участь у діяльності російських товариств, вивчала радянський гімн і вважала однаково рідною і рідну землю, і Москву. Восьмирічна онука вихідців з Володимира-Волинського Гридасових Нюра, по прибутті аргентинського пароплава до Одеси, з гордістю заявила, що вона "русская" [61, с. 3]. Російськими емігрантами вважали себе Е. П. Орлик-Пітенко, І. Хижняк, людиною з Росії – Л. Ю. Гехлер.

У страйках і виступах брали участь 12 осіб. П. Добр – у Канаді, у США хотів створити профспілку; С. Дідик був членом профспілки й учасником страйків у Канаді, причому відмовлявся страйкувати під час війни, оскільки Канада була союзником СРСР; Л. Демчук взяв участь у протестах робітників Аргентини. В. Г. Селецький страйкував у Франції. 1932 р. до заводу Форда в Детройті ходив у голодний похід В. Зозуляк [30, с. 3], за що був заарештований на 7 місяців.

Причетними до діяльності політичних партій і організацій зазначають п'ятьох осіб: Олена Білоус, дочка Т. А. Білоуса, говорила про Комуністичну партію Уругваю, але її участь у партійній роботі може бути поставлена під сумнів. Й. Крутий був членом УСДП за кордоном, брав участь у роботі II Інтернаціоналу; був також секретарем ЦК УСДП, метою якого було повалення радянської влади. У Франції В. Г. Селецький співпрацював з організацією "Спілка радянських патріотів" і з врангелівцями перетворився на прихильника комуністів. Ким тільки не був І. М. Бисага: американським розвідником, пізніше у Франкфурті став членом ОУН, у Мюнхені – керівником Мюнхенської станиці ОУН, шпигував за українцями, які працювали на англійську розвідку.

М. А. Біла виявляла активність майже в усіх доступних сферах. Так, окрім участі у виступах, відвідувала засідання робітничих гуртків, поширювала газети відповідного профілю, агітувала робітників вступати до профспілок, за що її двічі звільняли з роботи. Після війни працювала в "Канадському комітеті захисту миру" і була головою місцевого "Слов'янського комітету".

Що ж до виборів, то, оскільки часто іммігранти залишали попереднє громадянство, що позбавляло їх громадянських прав, або з низки інших причин, участь у них вони брали вкрай рідко, і ніколи – як кандидати. Федора Івановича Гуля позбавили права голосу за політичну активність (Бразилія), Степана Антоновича Гасюка – за участь у 1936 в Інтернаціональній бригаді в Іспанії (Канада) [2, с. 3].

Чи не поодиноким свідченням є участь у виборах у Бразилії: Михайло Васильович Тихоход згадує голосування на парламентських виборах за господаря плантації, на якій працював, не маючи громадянства, лише на підставі анкети. Згодом, живучи в "Руській колонії", голосували за президента Жетуліу Варгаса.

Але після скасування за його часів конституції втратили право голосу.

Згадано 18 випадків участі українців у роботі культурних товариств, або товариств, що могли мати політичний характер. Микола Олексійович Гайовий в Уругваї став активним учасником "Товариства імені Тараса Шевченка", яке, проте, отримуючи літературу із СРСР, стало "інтернаціональним" і дістало іншу назву – "Культурний центр імені Максима Горького" [13, с. 3].

Т. А. Білоус, очевидно, був учасником "Товариства слов'ян" в Уругваї 1949 р., яке допомогло коштами на повернення; дочка Олена за дорученням "Культурного центру імені Максима Горького" збирала підписи під Стокгольмською відозвою і Зверненням Всесвітньої ради миру про укладання Пакту миру (1950). Їздила на Всесвітній фестивалі молоді у Берліні (1951).

К. Комарук-Лазарчук, як і інші, брав участь у роботі клубів або товариств імені Толстого, Горького, Белінського, Миколи Островського, які формально вважались спортивними (Аргентина), де читали твори цих авторів і радянські газети, видавали газети українською та російською мовами [43, с. 4].

С. Кундеус зазначав, що разом з дітьми збирався із земляками, читали Горького, Маяковського, Толстого, Пушкіна, Чехова, Шевченка [36, с. 3; 72, с. 3] (Аргентина). Максим Миколайович Яворський [37, с. 3], ще перебуваючи в Бразилії, їздив до Аргентини з польської колонії "Гаверівки" по газети "Українська газета" і "Наш голос" (російська), оскільки в Бразилії прорадянська преса була заборонена, співпрацював із центром імені Горького (Уругвай). А. Котовський друкував прорадянські вірші та оповідання в місцевих україномовних газетах Аргентини, таврував націоналістів. Членом українських товариств імені Шевченка та Павла Тичини був В. Чуйко (Аргентина). Проте в його розумінні, або в розумінні автора публікації, різниці між українцями та росіянами він не відчував, і товариства імені Шевченка та Пушкіна були йому однаково близькими.

Степан Олександрович Гржибовський відзначав участь родини в діяльності аргентинських культурно-освітніх товариств, в основі виникнення яких лежала ідея допомоги Країні Рад у роки війни, за що поплатився свободою, оскільки культурницька робота не заборонялась, а от політична – так [32, с. 3].

В. Білий (Канада) був делегований на Всесвітній фестивалі молоді у Варшаві (1955), у рамках якого відвідав СРСР. М. І. Турковська була присутня на урочистостях із приводу річниці Жовтня в радянському посольстві Канади. Щоправда, вона ж свого часу взяла участь у фестивалі, присвяченому 100-літньому ювілею Т. Шевченка, який проходив у Торонто.

В. Тихоход збирав гроші в Уругваї на допомогу радянській армії під час війни, його співвітчизник М. М. Яворський – внески до Червоного хреста СРСР у рамках бразильського "Комітету допомоги Батьківщині імені Доватора". Г. І. Фурдас в Аргентині долучився до створення спільного з білорусами "Комітету захисту Батьківщини", за допомогою якого відправили три трансporte з речами і листами до червоноармійців. У Канаді М. І. Турковська співпрацювала з "Червоним хрестом", беручи участь у концертах, під час яких збиралися кошти у фонд допомоги радянській армії, захисникам Сталінграда і Ленінграда, сиротам Радянської України. Зрозуміло, що таких випадків (відомо про 6) мало бути значно більше.

Преса згадує 10 випадків арештів українців за політичну активність. В. Бабій 4,5 роки провів у в'язниці лише за те, що розповідав, як добре у радянській країні, за що його покинула дружина-аргентинка [72, с. 3]. Дем'ян Дем-

чишин спілкувався із росіянами й білорусами, під час війни поширював листівки із закликом допомагати СРСР, за що був заарештований на 2,5 роки (Аргентина) [26, с. 2]. Е. П. Орлика-Пітенка 1930 р. арештовувала турецька влада за підозрою в комуністичній агітації.

Загалом, з огляду на настрої реемігрантів, політична активність була порівняно високою у сфері діяльності різноманітних товариств, призначення яких було далеке від інтересів українства. На жаль, про участь у національних організаціях, з огляду на джерела, судити не доводиться.

6) Вік та сімейний стан. Є близько сотні докладних, згадок про час народження, роки перебування за кордоном і час повернення, що дає можливість визначити вік реемігрантів. Вік можна встановити за класами, у яких навчалися діти, проте не завжди точно, адже часто школярі були старшими за програму.

Переважає більшість емігрантів виїздила у проміжку між 1929 та 1937 у віці 20–30 "з гаком" років. Дехто з них зауважував, що в країні імміграції вони уже вважалися немолодими й не завжди придатними до праці. Найстарші реемігранти – Д. Апостолов, якому на час переїзду до СРСР у 1949 р. було 62 роки, отже, він народився 1887 р. І. Цвик народився 1888 р., повернувся 1956, виїхав до Аргентини 1928 [68, с. 3]. Наймолодшому, Ігорю Маруняку, у березні 1958 р. виповнилося півроку, батько переїхав до Львова з Польщі у 1957, отже, народитися мав за кордоном.

Одними з тих, хто найраніше виїхали, були Григорій Павлович Гриців – 1913 до США, та Й. Крутій – 1919 р. 1923 р. до Канади поїхав шукати щастя і, не знайшовши його, повернувся у 1949 р. П. М. Добрай. Близько 1926 р. виїхала з родиною Оксана Гридасова (повернувшись через 30 років), С. К. Біщук – 1928 до Аргентини; Йосип Омелянович Панасюк – до Аргентини, Ф. І. Гуль – до Бразилії, П. Добр – до Канади (1929).

Дуже рідко містяться чіткі вказівки про вік (19). І. Морозу було менше року, коли батьки повезли його до Аргентини у 1929, у віці 27 років із власною родиною повернувся 1956 [55, с. 3]. Г. П. Грициву на час написання про нього публікації у 1950 р. було 57, причому на той час він ходив із ціпком. Максиму Опанасовичу Кондрашину виповнилося 8 років на час еміграції (1938), повернувся 27-річним [46, с. 3]. Дочка Віктора і Хосе-Рамона Фернандесів було по 5 років, а сину Іхіню та Кармен Гранелів Віктору – 6 у 1956, повернулись через рік [17, с. 3] тощо.

Порівняно незначна частина реемігрантів були одинокими: В. Лук'янюк, якому одружитися не дали постійні блукання в пошуках роботи та злидні, Дмитро Васильович Батюк, В. Г. Селецький, Г. Брунець, Л. Ю. Гехлер, яка мала німецьке та чеське коріння і, можливо, нервову хворобу. П. Я. Тепер вийшла заміж в Ізраїлі, там же і розлучилась. Частина залишала родини й перебувала за межами України вимушеними одинаками, як П. Добр, С. Дідик, М. С. Андрейків, І. Андрусик, І. М. Олексюк та ін. Прикметно, що більшість таких людей виїздили до Канади, США чи Європи – на заробітки, натомість до Південної Америки – родинами.

Дехто одружувався за кордоном, у переважній більшості випадків зі співвітчизниками, іноді з іноземками (5 випадків), зокрема Й. О. Панасюк – із іспанкою. Г. І. Фурдас, дружиною якого стала аргентинка, овдовівши, так і залишився сам, повернувся із дочкою. В. Бабія дружина-аргентинка покинула, залишивши із сином. Поліну Нуржинську, судячи з усього, залишив по переїзду з Бразилії до Італії чоловік, який поїхав працювати до Австралії.

Більшість реемігрантів виїздила і поверталась родинами, причому частині з них не вистачило коштів на переїзд, як родині сина Петра Осиповича Кудзина [3, с. 3], частина поверталась неодноразово (Сергій Ялоза, який зустрічав родину в одеському порту у квітні 1956, а сам прибув раніше). Дехто, імовірно, не поділяв ентузіазму родичів і не бажав залишати Аргентину чи іншу країну заради переїзду до Країни Рад, як Терентій Тимошук, чиї діти, опинившись в Україні, переконували батька наслідувати їхній приклад, попри "націоналістичну пропаганду", що примусила його завагатися [10, с. 2]; батьки братів Губчиків, одна з дочок Антона Кириловича Шурхала (син з невісткою і дві дочки приїхали з батьками) [5, с. 2]. Дехто вирішив зачекати, поки ті, що повернулися в Україну, не напишуть, як тут.

Треба сказати, що родини, які поверталися, були переважно великими: багатодітними, мали сестер, братів, онуків тощо. Лише у 25 родин було по одній дитині або онуку, по двоє і більше – у 58 випадках. У родині Трохима Вікторовича Грушницького було четверо дітей (усі – дівчата) [42, с. 2], у М. М. Старости – п'ятеро, у Прохора Васильовича Корнюші [1, с. 2], М. В. Тихохода – по шестеро, у Вавилюків – семеро братів і дві сестри. Отже, можна припустити, що за сприятливих умов реемігранти могли би частково розв'язати демографічну проблему повоєнного часу.

Частина дітей реемігрантів за межами України (30 випадків): Євген, син А. В. Мельничука; Микола, син М. В. Тихохода; Оксана і Борис Нуржинські; Гриць, Йосип і Ганна, діти Є. Г. Бордака; Юрій, Дмитро та Іван Дани та ін. Так само, за кордоном народилися вже дорослі на момент повернення реемігранти – П. Нуржинська, Григорій Козюра, Лідія Сергійчук, Ніна, дружина Петра Дмитровича Кирися, дочка емігрантів з Білорусі.

Дехто не знав або погано знав українську мову, як, наприклад, Женья і Клара, дочки М. Ю. Соляника, який повернувся зі США у 1950; Оксана і Борис Нуржинські; Марія, дочка Івана Петровича Пушкаренка [70, с. 3]; Грицько Бордак мову знав, але читати й писати нею не вмів. Це може вказувати на раптовість рішення повернутися [4, с. 4; 70, с. 3].

7) Місце проживання, професійна діяльність і матеріальне становище після повернення. Приводами до повернення, окрім туги за батьківщиною, були економічні та ідеологічні переваги радянської системи. Як зазначав Михайло Белоусов (Канада), "найбільше мучить людей безробіття і непевність того, чи будеш працювати завтра" [46, с. 3]. Микола, син Т. А. Білоуса (Бразилія, Уругвай), характеризував західний світ як "царство темряви" з дикими звичаями, темрявою і розпустою. У Монтевідео, за його словами, не було хороших клубів, кінотеатрів, бібліотек, мало шкіл, зате багато тракторів, випивка, ігри, танці. Натомість у Костополі, де опинилась родина Білоусів, були кілька бібліотек, кінотеатр, стадіон, будинки культури, школи, педучилище.

З наявної інформації про місце вибуття і прибуття можна зробити висновок, що переважна більшість реемігрантів надавала перевагу містам, хоча виїздила із сіл, і обирала місце роботи на підприємствах. Таких випадків було близько 130 (за браком точної інформації одиницею обрахунку могла виступати як окрема особа, так і родина). 26 випадків стосувалися сільськогосподарства, 13 – службовців, 11 – пенсіонерів або осіб, які не працювали. Завідувачами сільських бібліотек стали Савелій Каузов, Іван Забродський, П. Я. Тепер; лікарями – І. Шляхта, Л. Радзивіловська, О. Ярошук; інженером – Е. П. Орлик-Пітенко; Єва Богдан – обліковцем; К. Комарук-Лазарчук – співробітником ковельської районної газети.

Повернулися до рідних домівок і працювали в колгоспі Антон Іванович Музиченко, Михайло Васильович Тихоход, Семен Пантелійович Сапелюк, Ю. І. Дубанич, П. Добр та ін. Роботи у промисловості надали перевагу Мойсей Спиридонович Нестерук – будівельник [62, с. 3], С. Ялоза – фрезерувальник паровозного депо імені Кагановича (Дніпропетровськ), К. Ю. Савчук – майстер і ткач Дарницького шовкового комбінату Києва. Багато хто пішов працювати на шахти або підприємства Донбасу, де був порівняно високий зарібок – В. М. Данилін [22, с. 3], Дмитро Ісакович Кириєв [12, с. 3], Андрій Петрович Кондрашин, Іван та Анатолій Максимович Яворські. Родини братів Губчиків з Волині працювали на підприємствах Миколаєва.

Не завжди можна з'ясувати кількість людей, які виїздили з однієї місцевості, а поверталися до іншої. У публікаціях зустрічаються згадки про те, що з прибулих одним із рейсів корабля "Ентре Ріос" з Південної Америки 80 родин волинян половина погодилась поїхати на Донбас чи в інші регіони СРСР [54, с. 3]. Іноді, як у випадку з родиною Яворських чи Пушкаренків, реемігранти поверталися до рідних країв, а згодом приймали рішення податися на Донбас або в сусідню область, чи взагалі за межі України, зокрема до Білорусі (Кудзини), Росії (Макар Вавринюк) чи Казахстану (частина родини Конюхів).

Повернулися туди, звідки виїхали, 44 родини або особи, зокрема А. К. Яковенко, родина Осинських, Ю. І. Дубанич, П. Добр. Не вказано, звідки людина виїхала чи точне місце повернення, у 69 випадках (Л. Демчук, В. Бабій). У 94 випадках реемігранти обирали місцем проживання міста поруч із тими населеними пунктами, звідки виїздили (Білоуси, Распопи, Корнюші, Олексієвичі, Г. І. Фурдас).

Реемігранти могли розраховувати на одержання позики на господарство, будівництво будинків, допомогу на придбання будматеріалів. Місцеві органи влади зобов'язані були надати житлову площу (і це за умови, коли повоєнна руїна була подолана на папері), влаштувати на роботу, дітей – у дитячі садочки й на навчання. Похилого віку людям оформлювали пенсію з урахуванням стажу (виключно виробничого) за кордоном.

Відповідно газети рясніли повідомленнями про те, які житло, допомогу й роботу мали нові громадяни УРСР (44 згадки). Майже всі родини отримували квартири на дві та більше кімнат з, як тоді писали, "окремою кухнею й усіма вигодами" у містах, часто – у центрі міст. Ялози – квартиру у Кривому Розі, Бордаки – у Стрию, Королі – у Луцьку, Ішки – у Харкові. Копачинським надали квартиру у Хмельницькому разом із паливом. Рідше згадуються будинки: Кондрашини отримали будинок-квартиру на Донбасі; В. Софіянчук не задовольнився квартирою у Дніпродзержинську і взяв землю й позичку на будівництво будинку; власним будинком у Ворошиловграді міг похвалитися І. К. Шляхта; Лукашуки мали будинок у Полтаві, Бербеки – у Львові [35, с. 2].

У сільській місцевості отримували допомогу на придбання будівельних матеріалів і будівництво житла. Наприклад, родина П. Ю. Распопи вирішила мешкати в м. Мукачевому, для чого взяла грошову допомогу в облвиконкомі, а згодом – позичку в Комунальному банку на будівництво чотирикімнатного будинку. Павло Юрійович отримав пенсію, члени родини – роботу для дочки Маргарити на швейній фабриці, синів Павла і Василя – кондитерській, Івана – механіком на одному із заводів. Найбільше житло мали, мабуть, Старости в Ільниць на Закарпатті – будинок на шість кімнат.

У радгоспі Саки у Криму переселенці з Аргентини трималися разом, проживаючи поруч у чотирьох буди-

нках, причому у трьох із них мешкали Олексієвичі, в одному, збудованому власноруч, — П. В. Корнюша. Я. О. Дмитрук отримав будинок у колгоспі Ілліча Бахчисарайського району. У с. Івани на Харківщині К. П. Ковалевському місцеві колгоспники також допомогли збудувати будинок.

Одинаки могли отримати кімнату в гуртожитку, як Г. Брунець у радгоспі "Гурзуф", В. Г. Селецький, який проживав у квартирі з товаришем по роботі й заробіток якого дозволяв харчуватися, передплачувати газети, купувати художню літературу. Декому надавали тимчасове житло з перспективою обміну на краще (Г. І. Фурдас отримав кімнату з обіцянкою квартири).

У багатьох випадках повідомлялися розміри сукупного заробітку сімей, (наприклад, статки Старост оброблювалися доходом до 5 тис. руб. на місяць). Пенсії коливалися в районі 255–600 руб., заробітки — 700 — 3 тис. руб. (Г. І. Фурдас заробляв від 1700 до 2200 руб.; В. Данилін — 3 тис. руб. як забійник шахти Новодружівська тресту "Лисичанськвугілля", приблизно стільки ж — П. Д. Кириш на шахті 7-го тресту "Сталінвугілля").

Заробіток давав реемігрантам можливість відпочивати, купувати меблі, велосипеди й "коштовні речі". Щоправда, пенсіонер Андронік Аксентійович Бойда з пенсією у 255 руб. годував свиней на продаж, дехто мав підсобні господарства. Звісно, жоден переселенець не скаржився на нестатки. У газетних публікаціях не знайдено інформації про бажання реемігрантів повернутися назад. Однак у архівах є відомості про те, що воно виникло в переважній більшості "аргентинців", які на практиці відчували всі вади радянського способу життя [76, с. 102-103]. Не сказано і про ставлення місцевих мешканців до реемігрантів.

8) Опис зовнішності та фото. Описи зовнішності, на жаль, інформативністю не відзначаються: їх віднайдено 19. Переважна більшість зазначила поважний вік героя, зморшки, що, мабуть, мало підкреслити важку долю емігранта. А. В. Мельничук "невисокий на зріст, кремезний" зі зморшками, у робочому одязі [31, с. 4]. П. Кондрашин був худорлявим хлопцем із виснаженим обличчям, носив синю куртку і пілотку; І. М. Олексюк — літнім чоловіком, з покращаними зморшками чолом. Мабуть, найпоетичніше описано Д. Вана: "сині риси від вугільного пилу перетинають обличчя".

Іноді робився акцент на очі: Микола Тихоход з Уругваю — хлопчик із сірими очима; такі самі очі мав М. І. Маруняк; С. Дідик у 1955 р. був невисоким, згорбленим, міцним чоловіком у бежевій шапці, із блискучими очима і зморшками; І. Пушкаренко мав, імовірно, до 50 років, а також "юні, іскристі очі", упевнену ходу; карі очі були в Михайла Гречаного, онука А. В. Мельничука.

У 50 випадках замітки та статті супроводжувалися фото окремих осіб та родин: М. Гречаного і П. Я. Тепер за роботою, К. Ф. та А. В. Мельничуків — біля будинку, у якому вони отримали квартиру. Родина Киришів сфотографована в кімнаті з телевізором (1957), Сергій Яковлюк — під час промови в порту Одеси з нагоди урочистої зустрічі земляків з Латинської Америки, нові маленькі громадяни — під час запису до дитячого садочка у Єнакієвому тощо.

Дехто з емігрантів, як видно з фото, мав доволі хорошиший вигляд і одяг і, можливо, вирізнявся цим. Жоден із них не мав надмірної ваги.

Висновки. З огляду на вже згадану суб'єктивність матеріалу, у якому представлені відомості лише про прорадянську частину української еміграції, можна припустити, що її частка була доволі значною. Переважна більшість була родом із західних областей України, куди й намагалась повернутися, проте частина виявила ба-

жання переїхати до інших місць. Спонукальним мотивом для повернення стали постійні виснажливі пошуки роботи та загроза її втратити, а також, на нашу думку, страх перед майбутнім, яке не гарантувалося неосоціалістичними державами. Туга за батьківщиною відігравала далеко не вирішальну роль.

У газетних публікаціях бракує чіткості та структурованості відомостей про реемігрантів, проте ті, що є в нашому розпорядженні, дозволяють зробити висновки про їхній віковий, професійний, освітній, майновий і сімейний стан як окремої соціальної групи. Реемігранти 1950-х — це зазвичай люди з різних регіонів України, частіше — західних, сільської місцевості, як молодь, так і люди пенсійного і передпенсійного віку, які прагнули отримати середню та середню спеціальну освіту, обов'язково, незалежно від умов, у яких опинилися, уміли читати й писати. Це також сімейні, часто багатодітні українці з міцними сімейними цінностями, оскільки повертались родинами з дорослими дітьми й онуками, а згодом жили разом; працелюбні й активні.

Цікавим, на нашу думку, є те, що більшість не виявляла бажання жити і працювати на землі, причому як у країнах, куди емігрувала, так і в СРСР, що може свідчити про своєрідну течію в урбанізаційних і модернізаційних процесах українського етносу, у рамках якого традиційно повелося, що шлях до кращих умов праці, привілейованого становища і денаціоналізації лежав через нездатність до праці в сільському господарстві. З іншого боку, проблеми, з якими стикнулися тодішні емігранти, за їх подолання в умовах сучасної України (найголовнішими з яких є питання роботи, заробітної платні та житла), зможуть спричинити процес нової рееміграції.

Список використаних джерел:

1. Автоматов М. Нема щастя за океаном, воно тут — на Батьківщині / М. Автоматов // Радянський Крим. — 1957. — 23 січ. (16). — С. 2; 24 січ. (17). — С. 2.
2. Альберт Д. Два світи — дві долі / Д. Альберт, М. Локшин, О. Матов // Вільна Україна. — 1957. — 22 лют. (45). — С. 3.
3. Андрієвський М. Вічний вогонь / М. Андрієвський // Чорноморська комуна. — 1956. — 8 трав. (91). — С. 3.
4. Андрієвський М. На рідній землі / М. Андрієвський // Чорноморська комуна. — 1956. — 21 лип. (119). — С. 4.
5. Андрієвський М. Повернення з-за океану / М. Андрієвський // Чорноморська комуна. — 1957. — 16 черв. (118). — С. 2.
6. Аптекар І. Почему я покинул Израиль / И. Аптекар // Львовская правда. — 1959. — 27 марта (72). — С. 4.
7. Бартошик А. Это было в Торонто / А. Бартошик // Львовская правда. — 1957. — 3 апр. (79). — С. 3.
8. Бендер Ф. "Рай", оказавшийся адом / Ф. Бендер // Знамя коммунизма. — 1960. — 12 июня (116). — С. 3.
9. Бисага І. М. Продажні душі / І. Бисага // Радянська Україна. — 1957. — 26 лют. (48). — С. 4.; 27 лют. (49). — С. 4.
10. Що бачив Трохим Білоус по той бік океану / О. Білоус, М. Білоус, С. Білоус, Т. Білоус // Червоний прапор. — 1956. — 2 верес. (174). — С. 3.
11. Богдан Є. Вони повернулися на Батьківщину / Є. Богдан, П. Дмитрук, М. Дмуховський // Червоний прапор. — 1956. — 12 жовт. (201). — С. 2.
12. Бронфман С. Знайдене щастя / С. Бронфман // Радянська Донеччина. — 1957. — 5 груд. (235). — С. 3.
13. Гаврилкін В. Сбывшиеся мечты / В. Гаврилкін // Львовская правда. — 1957. — 24 авг. (200). — С. 3.
14. Галаяновський Б. В рідну сім'ю / Б. Галаяновський, М. Бриневський // Прикарпатська правда. — 1956. — 21 квіт. (80). — С. 2.
15. Гарін М. Здрастуй, Батьківщино! / М. Гарін // Вільна Україна. — 1955. — 7 листоп. (265). — С. 4.
16. Гехлер Л. Весна человечества / Л. Гехлер // Знамя коммунизма. — 1958. — 14 марта (53). — С. 2.
17. Гранель І. Знову дома / І. Гранель // Кировоградська правда. — 1957. — 17 серп. (162). — С. 3.
18. Грейнюк Б. Запроданці із націоналістичного смітника / Б. Грейнюк // Радянська Донеччина. — 1959. — 10 черв. (134). — С. 2-3.
19. Григор'єв Є. Людина знаходить щастя / Є. Григор'єв. — Чорноморська комуна. — 1956. — 7 жовт. (199). — С. 3.
20. Губарчук П. На рідній землі / П. Губарчук // Радянська Україна. — 1956. — 24 трав. (119). — С. 3.
21. Губчик І. В дружной трудовой семье / И. Губчик // Бугская зоря. — 1957. — 19 дек. (147). — С. 3.
22. Данилін В. Обретенное счастье // В. Данилін // Ворошиловградская правда. — 1957. — 18 апр. (118). — С.

23. Дем'яненко М. В шуканні щастя // М. Дем'яненко, Г. Свіщенко // Радянська Буковина. – 1954. – 15 серп. (163). – С. 3.

24. Донченко І. Первые радости / И. Донченко // Правда Украины. – 1957. – 14 февр. (38). – С. 3.

25. Драгуский І. За океаном горе й злидні / І. Драгуский // Молодь України. – 1953. – 11 січ. (8). – С. 2.

26. Егоров К. За океаном і дома / К. Егоров // Львовская правда. – 1956. – 14 сент. (216). – С. 2.

27. Євлямпієв В. Знову в рідному краї / В. Євлямпієв // Радянське слово. – 1956. – 11 трав. (93). – С. 3.

28. Ємець В. Це було в Канаді / В. Ємець // Радянське Поділля. – 1957. – 12 трав. (94). – С. 4.

29. Жаспар Т. На Батьківщині / Т. Жаспар // Вісті з України. – 1960. – Грудень (5). – С. 3.

30. Зозуляк В. Ось послушайте старого Зозуляка / В. Зозуляк // Радянська Буковина. – 1959. – 6 листоп. (219). – С. 4.

31. Іванович А. Люди, народжені вдруге / А. Іванович, А. Мироненко // Вільна Україна. – 1954. – 6 листоп. (264). – С. 4.

32. На своїй, на рідній Батьківщині / Ю. Іванюк, Г. Козір, П. Нуржинська, В. Тягульський // Вільне життя. – 1957. – 10 лют. (29). – С. 3.

33. Камышенко В. Однажды вечером / В. Камышенко // Советское Закарпатье. – 1958. – 5 окт. (235). – С. 4.

34. Крутий І. Розмова з політичним емігрантом Йосипом Крутиєм / І. Крутий // Радянська Україна. – 1954. – 30 лип. (178). – С. 2.

35. Кузьмин К. Они вновь обрели родину / К. Кузьмин // Львовская правда. – 1956. – 5 окт. (234). – С. 2.

36. Кухарчук-Лазарчук К. Обретенное счастье // К. Кухарчук-Лазарчук, С. Ялоза // Знамя коммунизма. – 1956. – 18 апр. (78). – С. 3.

37. Лещенко А. Під небом рідної вітчизни // А. Лещенко // Радянська Донеччина. – 1956. – 26 верес. (226). – С. 3.

38. Лугова А. Обов'язок людини / А. Лугова // Вільна Україна. – 1958. – 16 берез. (64). – С. 3.

39. Львовський М. Три Фернандеси / М. Львовський // Зоря. – 1957. – 24 берез. (59). – С. 3.

40. Мальчевський В. Моє життя в Канаді і на Україні / В. Мальчевський // Робітнича газета. – 1960. – 4 листоп. (259). – С. 4.

41. Маркелов П. Вдома / П. Маркелов // Радянське слово. – 1957. – 3 січ. (2). – С. 3.

42. Матов О. Добро пожаловать на рідну землю / О. Матов // Вільна Україна. – 1956. – 22 квіт. (96). – С. 2.

43. Мегелик Д. Возвращение / Д. Мегелик. – Рабочая газета. – 1958. – 23 нояб. (273). – С. 4.

44. Ми – радянські люди / Є. Мельничук та ін. // Вільна Україна. – 1956. – 28 квіт. (101). – С. 3.

45. Ми зігріті твоїм сонцем, вітчизно / Д. Апостолов та ін. // Радянський Крим. – 1957. – 19 лют. (35). – С. 3.

46. Ми знайшли своє щастя на рідній Радянській Україні / М. Белоусов та ін. // Радянська Україна. – 1957. – 24 січ. (20). – С. 3.

47. Ми повноправні громадяни великої Радянської країни / Г. Огородник та ін. // Радянська Буковина. – 1957. – 1 берез. (42). – С. 3.

48. Могила О. Вони повернулись на Батьківщину / О. Могила // Радянська Україна. – 1956. – 1 груд. (304). – С. 2.

49. Орлик-Питенко Э. 35 лет без Родины / Э. Орлик-Питенко // Знамя коммунизма. – 1958. – 13 июля (137). – С. 3.

50. Оста К. Чому я не залишилась в Іспанії? / К. Оста // Київська правда. – 1957. – 12 трав. (95). – С. 4.

51. Полонский Р. Новый дом / Р. Полонский // Советское Закарпатье. – 1955. – 29 черв. (152). – С. 3.

52. Радзивіловська Л. Що я бачила в Ізраїлі / Л. Радзивіловська // Радянська Україна. – 1958. – 24 жовт. (248). – С. 4.

53. Радісно жити і працювати в рідному краї / Т. Бенковський та ін. // Радянська Волинь. – 1956. – 6 жовт. (199). – С. 3.

54. Ривак В. Зближує правда / В. Ривак // Вільна Україна. – 1959. – 21 серп. (196). – С. 3–4.

55. Своє щастя ми на радянській землі знайшли / І. Андрусик та ін. // Молодь України. – 1957. – 15 груд. (245). – С. 3.

56. Смешнов Н. Они вернулись на родную Украину / Н. Смешнов // Правда Украины. – 1956. – 22 сент. (224). – С. 3.

57. Сорокопуд В. Повернуте щастя / В. Сорокопуд // Ленінська правда. – 1958. – 12 січ. (9). – С. 4.

58. Сосновський І. В заоканському пеклі / І. Сосновський // Радянське Поділля. – 1950. – 15 лют. (34). – С. 4.

59. Тарновська М. Поговоримо відверто / М. Тарновська // Робітнича газета. – 1959. – 6 верес. (209). – С. 3.

60. Тепер П. Своїми очима: що я бачила в Ізраїлі / П. Тепер // Радянське Поділля. – 1958. – 5 листоп. (218). – С. 4.

61. Тимошенко І. Повернення / І. Тимошенко // Радянська Волинь. – 1956. – 3 лип. (№ 130). – С. 3.

62. Титаренко Н. Крылья / Н. Титаренко // Рабочая газета. – 1958. – 1 мая (103). – С. 3.

63. Угляренко П. Вдома / П. Угляренко // Закарпатська правда. – 1959. – 6 листоп. (262). – С. 2.

64. Угляренко П. Две жизни / П. Угляренко // Советское Закарпатье. – 1953. – 21 июня. (145). – С. 2.

65. Угляренко П. Родная земля / П. Угляренко // Советское Закарпатье. – 1956. – 1 янв. (25). – С. 2.

66. Улановський С. Життя починається знову / С. Улановський // Соціалістична Харківщина. – 1956. – 7 жовт. (200). – С. 3.

67. Хижняк І. Повернення / І. Хижняк // Червоне Запоріжжя. – 1956. 14 листоп. (124). – С. 4.

68. Цвик І. 29 лет за океаном // И. Цвик / Советское Закарпатье. – 1957. – 19 июля (169). – С. 3.

69. Черепин В. Він знайшов Батьківщину / В. Черепин // Закарпатська правда. – 1957. – 16 черв. (141). – С. 3.

70. Черненко С. Людина знайшла щастя / С. Черненко // Радянське Поділля. – 1956. – 14 жовт. (202). – С. 3.

71. Шишацька К. Земний уклін тобі, Батьківщино / К. Шишацька // Вільна Україна. – 1956. – 22 квіт. (96). – С. 4.

72. Щастя Вам на рідній землі, співвітчизники / В. Бабій та ін. // Радянська Донеччина. – 1956. – 1 лип. (152). – С. 3.

73. Гальчак С. Діяльність радянських репатріаційних місій на початковому етапі "холодної війни" / С. Гальчак // Вісн. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Історичні науки. – 2011. – 4. – С. 555–561.

74. Жирнов Є. Вони з'їжджалися на Батьківщину [Електронний ресурс] / Є. Жирнов // Закон і бізнес. – 2006. – 31. – 5–11 серп. (31) – Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/2643-voni_zizhdzhalsiya_na_batkivschinu.html.

75. Ткачев С. Исторические предпосылки реэмиграции украинцев из Франции после Второй мировой войны [Электронный ресурс] / С. Ткачев // Migracijske teme. – Zagreb, 1998. – 4. – S. 315–337. – Режим доступа: <https://hrcak.srce.hr/file/186986>

76. Шабельцев С. В. Українські реемігранти з Аргентини (1950–1960-ті) / С. В. Шабельцев // Український історичний журнал. – 2002. – 5. – С. 92–104.

References:

1. Avtomatov, M. (1957, January 23-24). There is no Happiness Over the Ocean, it is Here, at Home. *Soviet Crimea*, 16-17, 2. [In Ukrainian].
2. Albert, D. et al. (1957, February 22). Two Worlds are Two Destinies. *Free Ukraine*, 45, 3. [In Ukrainian].
3. Andriyevskiy, M. (1956, May 8). Eternal Flame. *Black Sea Commune*, 91, 3. [In Ukrainian].
4. Andriyevskiy, M. (1956, July 21). At the Homeland. *Black Sea Commune*, 119, 4. [In Ukrainian].
5. Andriyevskiy, M. (1957, June 16). Return from Abroad. *Black Sea Commune*, 118, 2. [In Ukrainian].
6. Aptekar', I. (1959, March 27). Why did I leave Israel. *Lviv Truth*, 72, 4. [In Russian].
7. Bartoshik, A. (1957, April 3). It Happened in Toronto. *Lviv Truth*, 79, 3. [In Russian].
8. Bender, F. (1960, June 12). "Paradise", which Turned out to be a Hell. *Standard of Communism*, 116, 3. [In Russian].
9. Bysaha, I. (1957, February 26-27). Corrupted Souls. *Soviet Ukraine*, 48-49, 4. [In Ukrainian].
10. Bilous, O. et al. (1956, September 2). What did Trokhym Bilous see on the Other Side of the Ocean. *Red Flag*, 174, 3. [In Ukrainian].
11. Bohdan, Ye. et al. (1956, October 12). They Have already Returned to Their Homeland. *Red Flag*, 201, 2. [In Ukrainian].
12. Bronfman, S. (1957, December 5). The Founded Happiness. *Soviet Donetsk Region*, 235, 3. [In Ukrainian].
13. Havrilkin, V. (1957, August 24). The Dreams that Have Come True. *Lviv Truth*, 200, 3. [In Russian].
14. Halyanovskiy, B. & Brynetskiy, M. (1956, April 21). Into the Native Family. *Precarpathian Truth*, 80, 2. [In Ukrainian].
15. Harin, M. (1955, November 7). Greetings, Motherland! *Free Ukraine*, 265, 4. [In Ukrainian].
16. Gexler, L. (1958, March 14). Spring of Mankind. *Standard of Communism*, 53, 2. [In Russian].
17. Hrael, I. (1957, August 14). At Home again. *Kirovohrad Truth*, 162, 3. [In Ukrainian].
18. Hreiniuk, B. (1959, June 10). Betrayers from the Nationalist Trash. *Soviet Donetsk Region*, 134, 2-3. [In Ukrainian].
19. Hryhoriev, Ye. (1956, October 7). Man Finds Happiness. *Black Sea Commune*, 199, 3. [In Ukrainian].
20. Hubarchuk, P. (1956, May 24). At Homeland. *Soviet Ukraine*, 119, 3. [In Ukrainian].
21. Hubchik, Y. (1957, December 19). In a Friendly Working Family. *Bug Star*, 147, 3. [In Russian].
22. Danilin, V. (1957, April 18). The Founded Happiness. *Voroshilovgrad Truth*, 118, 3. [In Russian].
23. Demianenko, M. & Svishchenko, H. (1954, August 15). In the Search of Happiness. *Soviet Bukovyna*, 163, 3. [In Ukrainian].
24. Donchenko, I. (1957, February 14). The First Joys. *Truth of Ukraine*, 38, 3. [In Russian].
25. Drahushkiy, I. (1953, January 11). There are the Grief and Poverty Over the Ocean. *Youth of Ukraine*, 8, 2. [In Ukrainian].
26. Yegorov, K. (1956, September 14). Over the Ocean and at Home. *Lviv Truth*, 216, 2. [In Russian].
27. Yevlampiev, V. (1956, May 11). In the Native Land Again. *Soviet Word*, 93, 3. [In Ukrainian].
28. Yemets, V. (1957, May 12). It was in Canada. *Soviet Podillia*, 94, 4. [In Ukrainian].
29. Zhaspar, T. (1960, December). At Homeland. *News from Ukraine*, 5, 3. [In Ukrainian].
30. Zozulyak, V. (1959, November 6). Listen to Old Zozulyak. *Soviet Bykovyna*, 219, 4. [In Ukrainian].

31. Ivanovych, A. & Myronenko, A. (1954, November 6). The People Who Were Born Again. *Free Ukraine*, 264, 4. [In Ukrainian].
32. Ivaniuk, Yu. et al. (1957, February 10). In Own Native Motherland. *Free Life*, 29, 3. [In Ukrainian].
33. Kamyshenko, V. (1958, October 5). Once in the Evening. *Soviet Transcarpathia*, 235, 4. [In Russian].
34. Krutii, Y. (1954, July 30). A Conversation with a Political Emigrant Josyp Krutii. *Soviet Ukraine*, 178, 2. [In Ukrainian].
35. Kuzmin, K. (1956, October 5). They Found Their Homeland Again. *Lviv Truth*, 234, 2. [In Russian].
36. Kukharchuk-Lazarchuk, K. & Yaloza, S. (1956, April 18). The Founded Happiness. *Standard of Communism*, 78, 3. [In Russian].
37. Leshchenko, A. (1956, September 26). Under the Homeland's Sky. *Soviet Donetsk Region*, 226, 3. [In Ukrainian].
38. Luhova, A. (1958, March 16). Human's duty. *Free Ukraine*, 64, 3. [In Ukrainian].
39. Lvovskyi, M. (1957, March 24). The Three Fernandez. *Star*, 59, 3. [In Ukrainian].
40. Malchevskiy, V. (1960, November 4). My Life in Canada and in Ukraine. *Labor Newspaper*, 259, 4. [In Ukrainian].
41. Markelov, P. (1957, January 3). At Home. *Soviet World*, 2, 3. [In Ukrainian].
42. Matov, O. (1956, April 22). Welcome to Motherland. *Free Ukraine*, 96, 2. [In Ukrainian].
43. Mehelyk, D. (1958, November 23). The Returning. *Labor Newspaper*, 273, 4. [In Russian].
44. Melnychuk, Ye. et al. (1956, April 28). We are the Soviet People. *Free Ukraine*, 101, 3. [In Ukrainian].
45. Apostolov, D. et al. (1957, February 19). We are Warmed by Your Sun, Homeland. *Soviet Crimea*, 35, 3. [In Ukrainian].
46. Bielousov, M. et al. (1957, January 24). We Found Our Happiness in our Native Soviet Ukraine. *Soviet Ukraine*, 20, 3. [In Ukrainian].
47. Ohorodnyk, H. et al. (1957, March 1). We are the Full Citizens of the Great Soviet Country. *Soviet Bukovyna*, 42, 3. [In Ukrainian].
48. Mohyla, O. (1956, December 1). They Returned to the Motherland. *Soviet Ukraine*, 304, 2. [In Ukrainian].
49. Orlyk-Pytenko, E. (1958, July 13). 35 Years without Motherland. *Standard of Communism*, 137, 3. [In Russian].
50. Osta, K. (1957, May 12). Why I didn't stay in Spain? *Kyiv Truth*, 95, 4. [In Ukrainian].
51. Polonskij, R. (1955, June 29). A New Home. *Soviet Transcarpathia*, 152, 3. [In Russian].
52. Radzyvilovska, L. (1958, October 24). What Have I Seen in Israel. *Soviet Ukraine*, 248, 4. [In Ukrainian].
53. Benkovskiy, T. et al. (1956, October 6). It's Gladly to Live and Work in the Native Land. *Soviet Volyn*, 199, 3. [In Ukrainian].
54. Ryvak, V. (1959, September 21). Truth Brings together. *Free Ukraine*, 196, 3-4. [In Ukrainian].
55. Andrusyk, I. et al. (1957, December 15). We Have Found Our Happiness in the Soviet Land. *Youth of Ukraine*, 245, 3. [In Ukrainian].
56. Smeshnov, N. (1956, September 22). They Have Returned to Their Native Ukraine. *Truth of Ukraine*, 224, 3. [In Russian].
57. Sorokopud, V. (1958, January 12). The Happiness, Which Was Returned. *Lenin's Truth*, 9, 4. [In Ukrainian].
58. Sosnovskiy, I. (1950, February 15). In the Hell over the Ocean. *Soviet Podillia*, 34, 4. [In Ukrainian].
59. Tarnovska, M. (1959, September 6). Let's Talk Frankly. *Labor Newspaper*, 209, 3. [In Ukrainian].
60. Teper, P. (1958, November 5). With My Own Eyes: What Have I Seen in Israel. *Soviet Podillia*, 218, 4. [In Ukrainian].
61. Tymoshenko, I. (1956, July 3). Returning. *Soviet Volyn*, 130, 3. [In Ukrainian].
62. Titarenko, N. (1958, May 1). The Wings. *Labor Newspaper*, 103, 3. [In Russian].
63. Uhliarenko, P. (1959, November 6). At Home. *Transcarpathian Truth*, 262, 2. [In Ukrainian].
64. Uhliarenko, P. (1953, June 21). Two Lives. *Soviet Transcarpathia*, 145, 2. [In Russian].
65. Uhliarenko, P. (1956, January 1). The Native Land. *Soviet Transcarpathia*, 25, 2. [In Russian].
66. Ulanovskiy, S. (1956, October 7). Life Begins Again. *Socialistic Kharkiv Region*, 200, 3. [In Ukrainian].
67. Khyzhnyak, I. (1956, November 14). Returning. *Red Zaporizhzhya*, 124, 4. [In Ukrainian].
68. Cvik, I. (1957, July 19). 29 Years Over the Ocean. *Soviet Transcarpathia*, 169, 3. [In Russian].
69. Cherepyn, V. (1957, June 16). He Had Found his Motherland. *Transcarpathian Truth*, 141, 3. [In Ukrainian].
70. Chernenko, S. (1956, October 14). Man Had Found the Happiness. *Soviet Podillia*, 202, 3. [In Ukrainian].
71. Shyshatska, K. (1956, April 22). I am Greeting to You Deeply, My Motherland. *Free Ukraine*, 96, 4. [In Ukrainian].
72. Babii V. et al. (1956, July 1). Wish You Happiness in Your Native Land, Compatriots. *Soviet Donetsk Region*, 152, 3. [In Ukrainian].
73. Halchak, S. (2011). The Soviet Repatriation Commissions Activities at the Initial Stage of the "Cold War". *Bulletin of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University. Historical Sciences*, 4, 555-561. [In Ukrainian].
74. Zhymov, Ye. (2006, August 5-11). They Have Been Arriving to the Homeland. *Law and Business*, 31. *Zakon i biznes*. Kyiv, 31, 5-11 serp. https://zib.com.ua/ua/2643-voni_zizhdzhalysya_na_batkivschinu.html [In Ukrainian].
75. Tkachev, S. (1998). The Historical Reasons of the Reemigration of Ukrainians from France after the Second World War. *Migracijske teme*, 4, 315-337. <https://hrcak.srce.hr/file/186986>. [In Russian].
76. Shabeltsev, C. (2002). The Ukrainian Reemigrants from Argentina, 1950-1960's. *Ukrainian Historical Journal*, 5, 92-104. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 12.11.19

Yu. Shemeta, PhD in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

NEWSPAPERS OF UKRAINIAN SSR OF THE 1950'S – 1960'S ON THE UKRAINIAN RE-EMIGRATION (THROUGH THE PRISM OF BIOGRAPHICAL STUDIES)

A peculiar phenomenon of post-war life in the Ukrainian SSR was the return of Ukrainian emigrants. Some of them were hoping to improve the economic situation, in particular, to obtain stable earnings and housing. The other part showed active pro-Soviet position. There were analyzed newspapers articles in the of the USSR 1950's and 1960's. This was the period of the most intensive movement of the return. The author analyzes the origin, age, social status, political preferences and activity of the re-emigrants from the point of view of the biographical component. It is established that it was residents of Western Ukrainian lands who left from Ukraine before the Second World War the most. Ukrainians went to Europe and America: France, the United States, Canada, but the largest number of them turned out to be in the countries of Latin America, in particular, in Argentina. These were mainly family people who leaved Motherland with their families and had a goal to acquire own land and engage in farming on it. However, the success in agriculture in Argentina, Uruguay, Paraguay and Brazil in those who returned was insignificant due to the difficult working conditions in an unusual climate. Many people were forced to leave the land and work in cities at different jobs. Agricultural workers, workers in industry and services dominated among the re-emigrants. Many participated in strikes, the trade union movement, cultural organizations that had contacts with the USSR.

It was determined that they were mostly family people, had several children, lived together in the countries from which they returned, and in Ukraine. Bachelors were those who returned from Canada and the United States. Relatively few tried to settle there where they were from. These were elderly people. Most showed mobility and the ability to break with their usual way of life and moved to different regions of the Ukrainian SSR and the USSR, preferred life in cities.

It is necessary to understand the specifics of the Soviet press, it was very ideologized, did not told about negatives of the process of re-emigration and all its features. However, thanks to her, we can get an idea about re-emigrant portrait: the majority of there had a pro-Soviet position, were an industrious part of society, preferred working professions and sought to get an education.

Keywords: Ukrainian emigration, reemigrants, biography, collective portrait, newspapers of the Ukrainian SSR.